

УДК 316.6+159.96:37.091.212

DOI: [https://doi.org/10.18524/2707-0409.2019.2\(50\).185829](https://doi.org/10.18524/2707-0409.2019.2(50).185829)

Добровольська Н. А.

канд. психол. наук, здобувач кафедри практичної психології та соціальної роботи Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля

e-mail: dobro73@ukr.net

ORCID: 0000-0002-8786-4316

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ПРОЦЕСУ СТАНОВЛЕННЯ ОБДАРОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ

В статті розкрито соціально-психологічні механізми становлення обдарованої особистості, шляхи перетворення освітнього процесу з метою підвищення його ефективності, цілісності й органічності, створення психолого-педагогічної системи становлення обдарованої особистості в умовах довузівської та вузівської підготовки; наведено якісні характеристики, що дозволяють визначити рівень творчої активності на різних етапах становлення обдарованої особистості; запропоновано апробовану на практиці соціально-психологічну систему супроводу процесу становлення обдарованої особистості, засновану на створенні розвиваючого освітнього середовища як особливим чином організованого соціокультурного й освітнього простору в різних типах освітніх установ. Розроблено узагальнену модель обдарованої особистості, описані якісні та кількісні критеріальні показники оцінки обдарованої особистості, запропоновано методичний інструментарій діагностики рівня її сформованості на різних етапах становлення обдарованої особистості; охарактеризоване розвиваюче освітнє середовище як соціокультурний простір; розроблена концепція становлення обдарованої особистості в умовах розвиваючого освітнього середовища як сукупність науково-теоретичних та методологічних підстав; виявлено та описано механізм реалізації цього процесу в умовах розвиваючого освітнього середовища; запропонована науково обґрунтована й експериментально перевірена модель соціально-психологічної системи, спрямованої на процес становлення обдарованої особистості, що інтегрує структуру, зміст, науково-методичне обґрунтування та техно-

логічне забезпечення процесу в умовах розвиваючого освітнього середовища.

Ключові слова: особистість, обдарованість, творчість, креативність, обдарована особистість, становлення обдарованої особистості, трансформаційні зміни соціуму.

Постановка проблеми. Вітчизняна система освіти переживає період радикальних змін, детермінованих глобальними перетворювальними процесами, що відбуваються в нашій країні й у всьому світі. Суспільство, яке переживає зростаючу кількість невирішених проблем, прямо або побічно спонукає свої соціальні інститути знаходити оптимальні способи їх вирішення, зокрема через розкриття резервів обдарованої особистості [4; 7; 9; 11; 12]. У ряді досліджень саме існування цивілізації ставиться у пряму залежність від наявності у сучасної людини творчого потенціалу. Іншими словами, мова йде про відтворення творчого потенціалу нації, що у вирішальній мірі визначається ступенем творчого становлення кожної окремої особистості. Щоб ці глобальні завдання могли здійснитися, має відбутися переорієнтація освіти з інтересів держави на інтереси особистості. Це означає, що замість відтворення накопиченого досвіду в сучасному світі стає необхідним забезпечити переважання процесів створення нового над копіюванням старого [2; 5; 8; 10]. Саме ця ідея перетворюється у провідний принцип діяльності системи освіти як головного інституту соціокультурної спадщини, зачіпаючи цілі освітнього процесу, його зміст, форми та методи.

Разом із тим об'єктивна ситуація вимагає широкого розуміння процесу становлення обдарованої особистості, розгляд його як вирішального чинника у випереджальному розвитку покоління, покликаного жити й активно діяти у нових соціокультурних умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В умовах, що склалися, проблема становлення обдарованої особистості набуває особливої актуальності і стає найважливішим напрямком сучасних емпіричних пошуків і науково-теоретичних досліджень. Її активно розробляють провідні вчені країн світового

співтовариства (Ф. Баррон, Дж. Гілфорд, В. Гордон, Г. Лозанов, К. Роджерс, А. Ротенберг, К. Тейлор, Р. Торренс, В. Франкл). Процес становлення творчої особистості наразі розглядається як міждисциплінарна проблема і вивчається у різних аспектах: уточнюється співвідношення інтелектуальних здібностей, творчих якостей і мислення індивіда (В. Андреев, Д. Богоявленська, В. Заїка, І. Кон, Т. Кудрявцев, Я. Пономарьов та ін.), виявляються істотні ознаки креативності як однієї з інтегральних соціально значущих якостей особистості (С. Арієті, Р. Мей, Д. Богоявленська, О. Яковлева та ін.), досліджуються творчі здібності і творче мислення учнів у процесі навчання у загальноосвітніх закладах та закладах вищої освіти (Н. Ільясов, О. Кочетов, Ю. Кулюткін та ін.), розглядаються закономірності розвитку творчого потенціалу особистості (Т. Кудрявцев, І. Семенов, С. Степінський та ін.), піддається суттєвому переосмисленню саме поняття творчості (А. Бодо, Б. Раушенбах, Р. Ремушам С. Штейн, А. Хатсон та ін.). Широко і багатоаспектно вивчається творча природа освітньої діяльності та шляхи формування творчої особистості вчителя (В. Бухвалов, В. Загвязинський, В. Кан-Калик, Ю. Львова, М. Никандров, М. Поташник, В. Сластенін та ін.).

Водночас, при всій значущості виконаних досліджень, залишаються недостатньо розробленими методологічні та технологічні аспекти становлення обдарованої особистості в умовах освітнього простору. Таким чином, виникає протиріччя між об'єктивною потребою суспільної та освітньої практики у становленні обдарованої особистості та недостатньою розробленістю його теоретико-методологічних і технологічних основ.

Мета статті. Розкрити специфіку соціально-психологічного супроводу процесу становлення обдарованої особистості.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до логіки дослідження для вирішення поставлених завдань використовувався комплекс взаємодоповнюваних методів: теоретико-методологічний аналіз наукової літератури з досліджуваної проблеми; метод експертних оцінок, метод діалектичних пар і уявного експерименту. Це дозволило виявити рівень розробленості проблеми становлення обдарованої особистості з позицій між-

дисциплінарного дослідження і обґрунтувати концептуальні підходи до організації цього процесу в умовах освітнього середовища.

Провідна роль у дослідженні належить експерименту, в ході якого застосовувалися загальні діагностичні методи (включене спостереження, анкетування, тестування, діагностична бесіда, ранжування; використовувалася методика незалежних характеристик, застосовувалися методи творчого розвитку і саморозвитку особистості, соціометрія, вивчення продуктів діяльності); спеціальні психологічні методи (контентний психоаналіз, метод асоціацій, тренінговий діагностичний метод). Ці методи дозволили адекватно діагностувати рівень творчої активності особистості на різних етапах її становлення.

В ході перевірки результатів дослідження та узагальнення його висновків використовувалися системно-цілісний аналіз, методи математичної статистики в обробці даних, що дозволило з високим ступенем достовірності судити про ефективність проведеного дослідження.

Дослідно-експериментальною базою дослідження виступали освітні установи Центрального, Східного та Західного регіонів України. На різних етапах роботи дослідженням було охоплено 460 учнів, студентів вузів, вчителів, викладачів вищих навчальних закладів.

Дослідження виконувалось у декілька етапів.

На першому етапі з позицій міждисциплінарних досліджень вивчався стан розробленості проблеми у науці, визначалися методологічні підходи до її вирішення, формулювалася теоретична концепція становлення обдарованої особистості, розроблялася цілісна теоретико-методологічна модель соціально-психологічної системи, визначалися можливості різних інноваційних психотехнологій в організації процесу, накопичувався практичний досвід роботи у загальноосвітніх закладах та закладах вищої освіти.

На другому етапі була проведена дослідно-експериментальна робота щодо впровадження розробленої моделі соціально-психологічної системи становлення обдарованої особистості у навчально-виховний процес загальноосвітньої школи; велася

робота з учнями та викладачами освітніх закладів різних типів; встановлювався науково-методичний зв'язок з педагогами вищих навчальних закладів.

На третьому етапі виявлялися можливості освітнього середовища загальноосвітньої школи в організації процесу становлення обдарованої особистості; уточнювалася концепція дослідження, яка вимагала розгляду розвиваючого середовища як умови ефективності протікання цього процесу.

На четвертому етапі здійснювався формувальний експеримент щодо організації процесу соціально-психологічного супроводу становлення обдарованої особистості в умовах розвиваючого середовища; на основі аналізу й обробки накопиченого фактичного матеріалу велася перевірка отриманих результатів; здійснювалося впровадження апробованої соціально-психологічної системи становлення обдарованої особистості в освітній процес різних навчально-виховних установ; розроблялися програми використання авторської соціально-психологічної системи становлення обдарованої особистості в діяльності різних типів освітніх закладів.

Констатовано, що у сучасних соціокультурних умовах різко підвищилася роль творчості в усіх сферах життєдіяльності суспільства, у зв'язку з чим набула особливої теоретичної актуальності і практичної значущості проблема становлення обдарованої особистості, що розуміється як процес оптимального включення суб'єкта в різні види творчої діяльності, процес самореалізації та саморозвитку засобами цієї діяльності [1; 3; 6]. Виявлення сутності процесу становлення обдарованої особистості передбачає аналіз: розвиваючого освітнього середовища з включеними в нього об'єктами творчості як умови здійснення даного процесу; педагогів і вихованців як суб'єктів творчого взаємопов'язаного і взаємодоповнюючого діяльнісного спілкування; творчої активності як інтегративної характеристики суб'єкта життєдіяльності, психологічного механізму творчості, одиниці функціонування обдарованої особистості; соціальної підтримки як особливої сфери професійної діяльності, в ході якої, спираючись на можливості особистості, на розуміння механізмів, що впливають на її творчу активність, відбувається

ся підбір адекватних способів для підтримування її в режимі оптимальної творчої життєдіяльності.

Показано, що концептуальне обґрунтування процесу становлення творчої особистості як цілісна єдність методологічних та теоретичних підстав базується на визнанні розвиваючого освітнього середовища як умови, що сприяє перетворенню спонтанної і безпосередньої активності суб'єкта в опосередковану культурну поведінку, творчу діяльність.

З'ясовано, що розвиваюча освітнє середовище виступає як особливим чином організований соціокультурний простір, що надає максимум можливих індивідуально-творчих траєкторій для саморозвитку всіх включених в суб'єктів, які здійснюють смислові відносини, пов'язані з осмисленням творчої діяльності з позицій життєвого, в тому числі реального або передбачуваного професійного самовизначення особистості; зі створенням у виконуваний діяльності нових сторін творчого потенціалу особистості; з формуванням зацікавленою у розширеному відтворенні особистістю свого потенціалу середовища оточуючих, середовища друзів; мобілізаційні відносини, спрямовані на подолання виникаючих у творчій діяльності труднощів, на готовність нести певні втрати заради досягнення кінцевого результату — становлення обдарованої особистості; диспозиційні відносини, пов'язані з баченням основної проблеми творчої діяльності, з виявленням потенціалу її практичного застосування у наявних умовах розвиваючого освітнього середовища, з управлінням процесом реалізації ідеї на практиці; позиційні відносини, засновані на реалізації багажу знань і умінь, досвіду і творчої активності всіх суб'єктів цього процесу відповідно до можливостей конкретного розвиваючого освітнього середовища; міжособистісні відносини, які передбачають взаємозбагачення кожного суб'єкта освітнього процесу, включеного в активне, творче, діяльнісне спілкування.

Узагальнена модель обдарованої особистості розроблялася на основі врахування сутності та специфіки творчості як загальнонаукового поняття і соціально-психологічного феномена, порівняльної характеристики різних типів творчої особистості, виявлення компонентів структури особистості; аналізу твор-

чої активності як базової підстави особистості. На основі цього створювався діагностичний інструментарій психологічного моніторингу процесу становлення обдарованої особистості (критерії, показники, рівні творчої активності, адекватна їм система способів стеження).

Моделювання соціально-психологічної системи, що забезпечує становлення обдарованої особистості в умовах розвиваючого освітнього середовища, включало в себе визначення динаміки становлення обдарованої особистості і відображення етапів її експериментальної роботи; виявлення механізмів, що стимулюють успішне протікання цього процесу; формулювання чітких цільових установок, що визначають завдання експериментальної роботи на кожному її етапі; внесення змін до змісту програм і до технологій освітнього процесу з метою адекватної відповідності змістовного компонента завданням становлення обдарованої особистості.

Механізм становлення обдарованої особистості в умовах розвиваючого освітнього середовища передбачав таку сукупність дій: визначити логіку становлення обдарованої особистості; виявити етапи роботи, що відображають цю логіку; сформулювати чіткі цільові установки, що визначають завдання експериментальної роботи на кожному її етапі; включити у зміст освітнього процесу різні аспекти творчої діяльності, сформулювати на їх основі міцні і гнучкі навички вирішення різноманітних творчих завдань; розробити систему творчих завдань, поетапно ускладнюваних і охоплюючих різні сфери життєдіяльності особистості; розробити систему контрольно-оцінних методик, що дозволяють з високим ступенем достовірності судити про рівень творчої активності особистості; скоординувати дії всіх суб'єктів освітнього процесу, які активно взаємодіють в умовах розвиваючого середовища.

Підготовка і перепідготовка педагогічних кадрів до створення розвиваючого освітнього середовища як умови становлення обдарованої особистості впроваджувалася на основі формування морально-психологічної готовності педагога до творчості, яка виражається в цільовій установці на індивідуально-особистісний підхід, стратегію співробітництва і співтворчості; організа-

цію діяльнісного спілкування суб'єктів освітнього процесу, що здійснюється на основі міжкультурного зв'язку; діалогічність взаємодії педагогів і вихованців, створення оптимальних умов для обміну інтелектуальними, моральними, емоційними, творчим цінностями; переважання емпатії в міжособистісних відносинах; спрямованість на підтримку індивідуального і творчого розвитку і саморозвитку особистості; надання особистості необхідного простору для прийняття самостійних рішень, свободи вибору змісту і способів творчої діяльності.

Реалізація програми соціально-психологічного супроводу процесу становлення обдарованої особистості засвідчила, з одного боку, позитивні зміни у параметрах креативності, а з іншого — самоактуалізації особистості, гармонізації системи ставлень і самооцінок, а також підвищення рефлексивності, що корегує її систему цінностей. У досліджуваних експериментальній групі відбулися значущі зміни за всіма показниками креативності — найбільші за шкалами дивергентного мислення та креативної спрямованості, а найменші — за шкалою винахідливості. Водночас у контрольній групі значущого зростання показників не відбулося.

Значущо зросли показники у респондентів експериментальної групи за шкалами рефлексивності, самооцінки, самоствавлення. Найбільшу кількість статистично значущих кореляційних зв'язків віднайдено між показниками рефлексії та всіма показниками розвитку творчих рис особистості: креативна мотивація та креативна спрямованість ($r=0,43$ при $p\leq 0,01$), свобода асоціацій ($r=0,47$ при $p\leq 0,01$), дивергентне мислення ($r=0,49$ $p\leq 0,001$), винахідливість ($r=0,52$ при $p\leq 0,001$). Найбільш значущим є кореляційний зв'язок між показниками рефлексії та таким показником як здібність до комбінування ($r=0,69$ при $p\leq 0,001$). Коефіцієнт кореляції між показниками рефлексії та показниками самооцінки на кінець експерименту склав $r=0,86$ при $p\leq 0,001$, між показниками саморегуляції й самооцінки $r=0,75$ при $p\leq 0,001$, між показниками саморегуляції й показниками рефлексії $r=0,82$ при $p\leq 0,001$. У контрольній групі за більшістю показників не було діагностовано значущих змін досліджувальних параметрів. Отже рефлексивність є

одним з провідних особистісних чинників розвитку обдарованої особистості.

В експериментальній групі змінилися такі параметри самоствавлення, як самовпевненість ($EГ1_{emp}=5,52$; $EГ2_{emp}=7,41$ при $p \leq 0,05$), самоцінність ($EГ1_{emp}=5,40$; $EГ2_{emp}=7,89$ при $p \leq 0,05$), самокерування ($EГ1_{emp}=6,32$; $EГ2_{emp}=7,71$ при $p \leq 0,05$), що значно зросли, та внутрішньою конфліктністю ($EГ1_{emp}=6,29$, $EГ2_{emp}=5,17$ при $p \leq 0,05$), що знизилася, а також відбулося підвищення однорідності вибірки за цими шкалами.

Змін зазнали параметри самоактуалізації респондентів: орієнтації у часі ($EГ1_{emp}=6,46$; $EГ2_{emp}=9,13$ при $p \leq 0,05$), цінностей ($EГ1_{emp}=5,87$; $EГ2_{emp}=6,31$ при $p \leq 0,05$), потреби у пізнанні ($EГ1_{emp}=7,58$; $EГ2_{emp}=9,74$ при $p \leq 0,05$), креативності ($EГ1_{emp}=7,81$; $EГ2_{emp}=9,86$ при $p \leq 0,05$), саморозуміння ($EГ1_{emp}=7,48$; $EГ2_{emp}=8,64$ при $p \leq 0,05$), гнучкості у спілкуванні ($EГ1_{emp}=6,29$; $EГ2_{emp}=7,44$ при $p \leq 0,05$). У контрольній групі суттєвих змін у параметрах самоактуалізації не відбулося.

Констатовано, що у респондентів з експериментальної та контрольної груп відбулася значна перебудова усієї системи цінностей загалом та її складових — ієрархічних систем термінальних цінностей у кожній життєвій сфері зокрема. Провідними цінностями респондентів експериментальної групи стали креативність, високий рівень матеріального забезпечення, саморозвиток та досягнення, а провідними сферами життя — навчання й освіта та професійне життя, а у респондентів контрольної групи провідними цінностями стали: високий рівень матеріального забезпечення, збереження індивідуальності, власний престиж та провідними сферами життя — професійне життя та навчання й освіта відповідно.

Висновки і пропозиції. Отже розроблена у дослідженні сукупність теоретичних положень і технологічних підстав містить в собі вирішення науково-прикладної проблеми — забезпечення системи соціально-психологічного супроводу процесу становлення обдарованої особистості в умовах розвиваючого освітнього середовища. Здійснений науковий аналіз підстав і факторів становлення обдарованої особистості в умовах розви-

ваючого освітнього середовища як цілісної сукупності вихідних передумов і причин, що обумовлюють ефективність процесу в рамках запропонованої системи, інтегровано у соціокультурний простір закладів освіти різного типу. Під час міждисциплінарного науково-теоретичного аналізу виокремлено інваріантні характеристики поняття обдарованої особистості як загальнонаукової і психологічної категорії; зроблена спроба визначення обдарованої активності як базової основи особистості; розроблено узагальнену модель обдарованої особистості, описані якісні та кількісні критеріальні показники оцінки обдарованої особистості, запропоновано методичний інструментарій діагностики рівня її сформованості на різних етапах становлення обдарованої особистості; охарактеризоване розвиваюче освітнє середовище як соціокультурний простір; розроблена концепція становлення обдарованої особистості в умовах розвиваючого освітнього середовища як сукупність науково-теоретичних та методологічних підстав; виявлено та описано механізм реалізації цього процесу в умовах розвиваючого освітнього середовища; запропонована науково обґрунтована й експериментально перевірена модель соціально-психологічної системи, спрямованої на процес становлення обдарованої особистості, що інтегрує структуру, зміст, науково-методичне обґрунтування та технологічне забезпечення процесу в умовах розвиваючого освітнього середовища; розроблено та впроваджено зміст підготовки і перепідготовки педагогічних кадрів зі створення розвиваючого освітнього середовища як умови становлення обдарованої особистості. Створена концепція становлення обдарованої особистості в умовах розвиваючого освітнього середовища поглиблює і збагачує наукові уявлення про зазначений феномен, служить в якості евристичної основи теоретичного моделювання принципово нової соціально-психологічної системи; розроблена понятійно-термінологічна і методична інфраструктура дослідження механізму становлення обдарованої особистості збагачує категоріальний апарат психології.

Список використаних джерел

1. Анджейчак А. Психолого-педагогічні умови формування творчої особистості дитини в освітньо-виховних закладах / А. Анджейчак // Обдарована дитина. — 2000. — № 5. — С. 8–13.
2. Балл Г. О. Про визначальні характеристики здібностей і принципи їх врахування у навчально-виховній роботі / Г. О. Балл // Психологія. — К.: Дніпро, 1992. — Вип. 32. — С. 59–74.
3. Барко В. Психолого-педагогічна діагностика творчого потенціалу особистості учня в навально-виховному процесі / В. Барко, В. Панок, С. Лазаревський. — Тернопіль : ТНУ, 2000. — 85 с.
4. Богоявленская Д. Б. Пути к творчеству / Д. Б. Богоявленская. — М.: Знание, 1981. — 96 с.
5. Вільга І. Врахування сталих індивідуальних рис особистості як аспект гуманізації навчання і виховання / І. Вільга // Педагогіка і психологія. — 1998. — № 2. — С. 61–67.
6. Волобуєва Т. Б. Розвиток творчої компетентності школярів / Т. Б. Волобуєва. — Харків : ХНУ, 2005. — 110 с.
7. Кремень В. Освіта в Україні: стан і перспективи розвитку / В. Кремень // Неперервна професійна освіта. Теорія і практика. — К., 2001. — Вип. 4. — С. 56–81.
8. Лушин П. В. Два виміри принципу «ненашкодь» та кодекс екологічності / П. В. Лушин. — К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. — 235 с.
9. Максименко С. Д. Основи генетичної психології / С. Д. Максименко. — К.: Інститут психології ім. Г. С. Костюка, 1998. — 298 с.
10. Павловський М. А. Стратегія розвитку суспільства: Україна і світ / М. А. Павловський. — К.: Техніка, 2001. — 312 с.
11. Подмазин С. И. Личностно ориентированное образование: социально-философское исследование. — Запорожье : Просвіта, 2000. — 84 с.
12. Савчин М. В. Духовний потенціал людини / М. В. Савчин. — Івано-Франківськ : Плай, 2001. — 204 с.

REFERENCES

1. Andzhejchak, A. (2000) Psihologo-pedagogichni umovi formuvannya tvorchoyi osobistosti ditini v osvitno-vihovnih zakladah [Psychological-pedagogical conditions of formation of a child's creative personality in educational institutions]. *Obdarovana ditina — Gifted child*, 5, 8–13 [In Ukraine].
2. Ball, G. O. (1992) Pro viznachalni harakteristiki zdbnostej i principy yih vrahuvannya u navchalno-vihovnij roboti [About vznachalnali characteristics of health and the principles of their understanding in the case of a rotary robot]. *Psihologiya — Psychology*, 32, 59–74 [In Ukraine].
3. Barko, V. (2000) *Psihologo-pedagogichna diagnostika tvorchogo potencialu osobistosti uchnya v navalno-vihovnomu procesi* [Psychological-pedagogical diag-

- nostics of creative potential of the student's personality in the bulk-educational process]. Ternopil: TNU [In Ukraine].
4. Bogoyavlenskaya, D. B. (1981) *Puti k tvorchestvu [Ways to creativity]*. M.: Znanie [in Russian].
 5. Vilga, I. (1998) Vrahuvannya stalih individualnih ris osobistosti yak aspekt gumanizaciyi navchannya i vihovannya [Taking into account the persistent individual traits of personality as an aspect of humanization of education and upbringing]. *Pedagogika i psihologiya — Pedagogy and psychology*, 2, 61–67 [In Ukraine].
 6. Volobuyeva T. B. (2005) *Rozvitok tvorchoyi kompetentnosti shkolnyariv [Development of pupils' creative competence]* Upravlinnya shkoloyu — School management. Harkiv: HNU [In Ukraine].
 7. Kremen, V. (2001) Osvita v Ukraini: stan i perspektivi rozvitku [Education in Ukraine: the state and prospects of development] *Neperevna profesijna osvita. Teoriya i praktika — Continuous vocational education. Theory and practice*, 4, 56–81 [In Ukraine].
 8. Lushin, P. V. (2012) *Dva vimiri principu «nenashkod» ta kodeks ekologichnosti [Two dimensions of the «non-harm» principle and the environmental code]*. K.: NPU imeni M. P. Dragomanova [In Ukraine].
 9. Maksimenko, S. D. (1998) *Osnovi genetichnoyi psihologiyi [Fundamentals of Genetic Psychology]*. K.: Institut psihologiyi im. G. S. Kostyuka [In Ukraine].
 10. Pavlovskij, M. A. (2001) *Strategiya rozvitku suspilstva: Ukrajina i svit [Strategy of development of society: Ukraine and the world]*. K.: Tehnika [In Ukraine].
 11. Podmazin, S. I. (2000) *Lichnostno orientirovannoe obrazovanie: socialno-filosofskoe issledovanie [Personally oriented education: a socio-philosophical study]*. Zaporozhe: Prosvita [in Russian].
 12. Savchin, M. V. (2001) *Duhovnij potencial lyudini [The spiritual potential of man]*. Ivano-Frankivsk: Vid-vo Plaj [In Ukraine].

Добровольская Н. А.

канд. психол. наук, соискатель кафедры
практической психологии и социальной работы
Восточноукраинского национального университета
имени Владимира Даля

СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКОЕ СОПРОВОЖДЕНИЕ ПРОЦЕССА СТАНОВЛЕНИЯ ОДАРЕННОЙ ЛИЧНОСТИ

В статье раскрыты социально-психологические механизмы становления одаренной личности; показаны пути преобразования образовательного процесса с целью повышения его эффективности, целостности и органичности, создания психолого-педагогической системы становления одаренной личности в условиях довузовской и вузовской подго-

товки. Приведены качественные характеристики, позволяющие определить уровень творческой активности на разных этапах становления одаренной личности; предложена апробированная на практике социально-психологическая система сопровождения процесса становления одаренной личности, основанная на создании развивающей образовательной среды как особым образом организованного социокультурного и образовательного пространства в различных типах образовательных учреждений. Разработана обобщенная модель одаренной личности, описаны качественные и количественные критериальные показатели оценки одаренной личности, предложен методический инструментарий диагностики уровня ее сформированности на разных этапах становления одаренной личности; охарактеризована развивающая образовательная среда как социокультурное пространство; разработана концепция становления одаренной личности в условиях развивающейся образовательной среды как совокупности научно-теоретических и методологических оснований; выявлены и описаны механизмы реализации этого процесса в условиях развивающейся образовательной среды; предложена научно обоснованная и экспериментально проверенная модель социально-психологической системы, направленной на процесс становления одаренной личности, интегрирующей структуру, содержание, научно-методическое обоснование и технологическое обеспечение процесса в условиях развивающейся образовательной среды.

Ключевые слова: личность, одаренность, творчество, креативность, одаренная личность, становление одаренной личности, трансформационные изменения социума.

Dobrovolska N. A.

Candidate of Psychological Sciences, applicant for the Department of Practical Psychology and Social Work of the East Ukrainian National University after V. Dahl

SOCIAL-PSYCHOLOGICAL SUPPORT OF THE PROCESS OF FORMATION OF THE GIFTED PERSON

The article reveals the socio-psychological mechanisms of the formation of a gifted person; The ways of transformation of the educational process with the aim of increasing its efficiency, integrity and organicity, creating a psychological and pedagogical system of becoming a gifted person in the conditions of pre-university and university education are shown. The qualitative characteristics are given, allowing to determine

the level of creative activity at different stages of the formation of a gifted person; proposed a proven in practice socio-psychological system of supporting the process of becoming a gifted person, based on the creation of a developing educational environment as a specially organized socio-cultural and educational space in various types of educational institutions. A generalized model of a gifted person has been developed, qualitative and quantitative criterion indicators for assessing gifted activity have been described, methodological tools have been proposed for diagnosing the level of its formation at different stages of the formation of a gifted person; characterized by developing educational environment as a socio-cultural space; the concept of the formation of a gifted person in the conditions of a developing educational environment as a combination of scientific, theoretical and methodological grounds has been developed; identified and described mechanisms for the implementation of this process in a developing educational environment; A scientifically based and experimentally proven model of a socio-psychological system aimed at the process of becoming a gifted person integrating the structure, content, scientific and methodological substantiation and technological support of this process in a developing educational environment has been proposed.

Key words: personality, giftedness, creativity, a gifted person, the formation of a gifted person, transformational changes in society.

Стаття надійшла до редакції 29.04.2019